

АНГИ: 12

ХИЧЭЭЛ: МОНГОЛ ХЭЛ

ХУВИЛБАР: №9

ХИЧЭЭЛИЙН СЭДЭВ: Эсээний бүтэц, сэдэв, гол санаа

СУРАЛЦАХУЙН ЗОРИЛТ: **12.16.** Ятгасан эсээний бүтэц, гол санааг цогцолбор, түлхүүр

үг, өгүүлбэрээр тодорхойлох

Дараах эсээг анхааралтай уншаад, даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

Талхигдлаас үүсэж буй цөлжилтөөс
гагцхүү үлийн цагаан оготны хэт олшролт л аварна

Тийм ээ, малын хөлийн талхигдал буюу бэлчээрийн даац хэтэрснээс үүсэж буй цөлжилтөөс гагцхүү үлийн цагаан оготны хэт олшролт авардаг аа гэдгийг малчид маань, тэр тусмаа монгол ухаанаа гэж, төрөл арилжаагүй малчид маань сайн мэдэж буй нь лавтай.

2013 оны 9-р сард БОНХЯ-ы сайд дарга нар цөлжилтийн шинэ атлас гарсныг танилцуулж, Монгол орны нийт нутаг дэвсгэрийн 72% нь тодорхой зэрэглэлээр цөлжилтийн аюулд өртлөө гэдгийг телевизээр дамжуулж, мэдэгдэж байсан юм. Иймээс ... цөлжилтийг зогсоох, бууруулах, арилгах талаар яаралтай арга хэмжээ авч ажиллах нь хэнд ч ойлгомжтой асуудал болов уу. Тиймээс ч өнөөдөр оготноо устгах тухай их ярьж байна.

Монгол орны говь, тал, хээрийн бүс нутгуудад цөлжилт нүүрлэх урьдчилсан нөхцөл шалтгаан чухам юунаас үүсдэг, тэр нь эргээд байгаль эхийн өөрийнх нь дотоод зохицуулалтаар хэрхэн гайхамшигтайгаар нөхөн сэргээгдэж, унаган төрхөө хэвийн хадгалан авч үлддэг байсан байж болох талаар товчхон хөндье. Монгол тал хээрийн бүсийн өнгөн хэсэг гэгддэг үржил шимт давхарга нь харьцангуй нимгэн байдгаас түүнийг хүүхдийн зулай мэт эмзэгхэн хөрс гэж үздэг. Иймээс хөрсний эвдрэлд амархан орж, цөлжилт нүүрлэн цааш хурдацтай тархаж болох аюултай бүс юм. Хөрсний энэхүү эвдрэл доройтол чухам юунаас голлон шалтгаалж үүсдэг вэ гэвэл бэлчээрийн даац хэтэрснээс гэж шуудхан хэлж болно. Талхигдлаас үүссэн хөрсний энэхүү нягтрал хатуурлыг цааш даамжрахаас сэргийлж эс чадвал тухайн газар нутаг бэлчээрийн гүн доройтолд орж, улаан сайр болон хувирах аюул нүүрлэдэг юм. Тэгвэл энэхүү бэлчээрийн гүн доройтолд орж чулуужин хатуурч буй үхмэл хөрсийг сийрэгжүүлэн зөөлрүүлж, мөн элдэв төрлийн ялзмаг, ялгадсаар баяжуулан бордож, нар салхи, ус чийг нэвтрүүлэн, улмаар ургамлын үндсийг уртасгах нөхцөлийг бүрдүүлж, өтгөн шигүү өвс ургамалтай соргог сайхан бэлчээр нутаг болгон хувиргах тэр гайхамшигт технологичийн үүргийг хэн гэгч ачтан буянтан гүйцэтгэж чадах вэ гэдэг асуудал одоо эндээс гарах нь лавтай болов уу.

Тийм ээ, энэхүү туйлын хүнд хэцүү нүсэр их ажлыг гагцхүү ҮЛИЙН ЦАГААН ОГОТНО хэмээгч хорголжин бор нүдэт, хурдан шалмаг, нөр их хөдөлмөрч бяцхан амьтад л нуруундаа үүрч, зүтгэхээс өөр хэн ч үүнийг гүйцэтгэж эс чадах тийм нарийн технологи шаардсан үйл ажиллагаа гэж хэлж болно. Үүний үнэн худлыг нотлохын тулд нөхөн төлжих чадвар нь муудсан тэрхүү үхмэл хөрсийг оготно хэмээх бяцхан амьтад ямар гайхамшигт арга технологиор хэрхэн яаж дахин сэргээж амьдруулдаг болохыг үзье. Энэ тухай А.А.Таракановский, Г.Амарсанаа, Ц.Одбаяр нарын эрдэмтэн судлаачдын 1980-аад оны бүтээлүүдээс эш татъя. "... өвс ургамал сайтай бэлчээр нутаг жил дараалан малын хөлд талхигдсанаас хөрс дагтаршиж, ургамал сийрэгжин, улмаар оготно олшрох таатай нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Ийнхүү 10-14 жилийн зайтайгаар оготно хэт олширч, тухайн нутгийн ургамлыг идэж хоосолсноор хүн мал, амьтад бүгд дайжин нүүж, тэр орчин талхигдах эдэлгээнээс түр ч болов амсхийдэг байна.

Оготно олшрох үедээ нэг га-д 1000 гаруй толгой оногдож, өдөрт дунджаар 4-5 кг, жилдээ 2 тн орчим ялгадас гаргаж, хөрсийг борддог. Мөн хөрсийг хавж сэндийчэн, хааш хаашаа 1 метр газарт 4, нэг га-д 40000 нүх малтаж, талхигдан дагтаршсан хөрсийг агааржуулан сийрэгжүүлэхэд онцгой нөлөө үзүүлдэг. Нөгөө талаар нүх ухах явцад газрын гүнээс өнгөн

хэсэг рүү эрдэс бодис эргэдэг онцлогтой. Оготны хэт олшролт нь цаашдаа өөрсдийгөө дарамтад оруулж, үржил нь зогсонги болж, мөхөлд хүргэдэг юм. Ийнхүү оготны нөлөөгөөр иж бүрэн сайжирсан хөрсөнд 2-3 жилд янз бүрийн ургамал ургаж, ургац хэд дахин нэмэгддэгийг олон жилийн судалгаа харуулдаг. Энэ бүхэн бол хөрсийг бэлчээрийн доройтолд оруулахгүй амрааж байх өөрийн дотоод зохицуулалтыг байгаль эх заяаж буйн гайхамшиг. Үлийн цагаан оготно бидний дайсан биш ээ ...” хэмээн онцолжээ.

Энэ бол үлийн цагаан оготно хэмээгч ач буянтан хэт олширсныхоо хүчээр хийж буй гайхамшигт нөхөн сэргээлт бөгөөд бүх ургамлыг хөрсөн доор нь оруулж, бүрэн гүйцэд бордлоо гэсэн үг.

Үнэндээ, монголын говь тал хээрийн бүсэд бэлчээрийн даац хэтэрснээс үүсэж буй цөлжилтөөс гагцхүү үлийн цагаан оготно хэмээгч гайхамшигт технологич аварна уу гэхээс өөр хэн ч аварч чадахгүй гэдгийг энэхүү баримт харуулах болов уу. Иймээс бид чоныг байгаль эхийн цэвэрлэгч “санитар” гэж нэрлэдэг шигээ үлийн цагаан оготныг бол байгаль эхийн маань цагаан нөмрөгт гоо сайханчид гэвэл харин ч дэгсдэхгүй бололтой.

Байгаль эх энэхүү гайхамшигт нууцыг ашиглаж, өвс ихтэй, хөрс зөөлөн ойт хээрийн бүсийг бус, харин малын хөлөөр амархан дагтаршиж хатуурдаг, маш эмзэгхэн тал хээрийн бүсэд их хурдацтай үржин тархаж олширдог үлийн цагаан оготно гэгч энэ хурдан шалмаг, нөр хөдөлмөрч бяцхан амьтныг бүтээж буй болгосон нь ойлгомжтой.

Тиймээс оготно олшроод ирэнгүүт л бидний суудал ихдэж, газар дэлхийдээ даац хэтрүүлэн дарамт үүсгэснээс тэнгэр эцгийн ивээлээр оготно олширлоо хэмээн ухаарч, 2-3 жил алслан нүүдэллэж оддог байжээ. Тэгвэл өнөөгийн малчид юуны чинь нүүх суух манатай, өмчилж авсан хашаа бууц, худаг усаа сахин, жилийн дөрвөн улиралд нэг доvon дээрээ эргэлдсэн дошны амьтан болон хувирч байна шүү дээ. ... Тэгэхлээр цөлжилтөөс аврагдъя гэж бодож л байгаа бол байгаль эхийн энэ дотоод зохицуулалтыг хүлээж зөвшөөрч, оготно олшроод ирэхийг цагт нутаг сэлгэн алсалж, хөрсөө амрааж байхаас өөр арга зам байхгүй гэдгийг харуулж байна.

Эцэст нь хэлэхэд, эх байгальд минь устгуулж байх ёстой тийм илүүдэл хэрэгцээгүй амьтад гэж хаана ч, хэзээ ч байдаггүй бөгөөд, харин өнөөдөр устгаж хорогдуулахаас өөр аргагүйд хүрч мэдэхээр нэг аймшигт амьтан гарч ирсэн нь эх байгалиа сүйтгэж байгаагаараа хүн өөрөө болчхож тун болзошгүй байна шүү гэдгийг л онцлон хэлмээр байна.

3.Арилдэмбэ